

יהודית מוסל אליעזרוב: רק מה שנוגע

לעצם הקיום הנשי

יעקב בסר

יהודית מוסל אליעזרוב: עקרת הבית; הוצאת הקיבוץ המאוחד; 1997

הספר רחוק מעיסוק בענייני עקרת הבית, כלומר, השירים אינם עוסקים כלל באפיה או קילוף תפוחי אדמה ולא בבישול. ובכל-זאת שמו "עקרת הבית". איך את מסבירה את זה?
 "עקרת הבית" היא מראית העין, שמאחוריה מסתתר עולם של מצוקות נפש, חרדות ויצרים אפלים כמו דיכאון שלאחר לידה, מילת בנות, אונס, אלימות במשפחה ודיכוי - נושאים שלא הועלו עד כה בשירה העברית, אך הם בנפשה של "עקרת הבית".

מתבצע. לא מדובר באנס מסוים, אלא באונס כמצב ונתון מאז ומעולם, בטבע האנושי הגברי, הפראי.

שירה לא עוסקת בהוכחת תופעות טבע. את מתייחסת לזה כאל תופעה מדעית ובדוקה. האונס מוכרח להתבצע והאנס הנוסע בפזו לבנה אינו נמר אלא גבר מעונב ומסודר. בואי נניח ששיר לירי בא לתת ביטוי לחוויה אישית קונקרטי ושאית החוויה ניתן להפוך למטאפורה גדולה. על רקע זה תסבירי למה את כותבת על משהו כללי מאוד? הרי אין חוויה שהיא כללית.

כשאתה מדבר על חוויה אישית אתה יכול להתייחס למשהו שאירע בפועל או להזיות וחרדות, שיכולות להיות חלומיות; כלומר סיטואציה שהתרחשה בחלום. ומדובר על תופעה קיימת, המטילה את חתתה על נשים.

ברור שמדובר בקירבה פיזית מאוד גדולה, אם גם לא קיצונית כגילוי עריות. אבל בקולאז' השירי של "מי במים", המזכיר במשהו את "ארץ הישימון" של ט.ס. אליוט, הסצנה החושנית בין מאדאם קולט לבתה לא באה כשלעצמה, אלא עומדת ביחסי גומלין עם סיטואציות שקדמו לה ואלה שבאות אחריה, אשר כוונתן להעמיד פרספקטיבות שונות וסותרות של המים, המוות והחיים.

זה לא השיר היחיד שעוסק באספקטים מיניים. גם השיר "טורפים", שם מדובר על אונס ידוע מראש?

מדובר על חשש. יצר האונס טבוע בלב יצורים מסוימים, יצורים טורפים. כמה שינסו לסגור אותו ולהגבילו, האונס יתפרץ. האנס הוא כמו הנמר, ששמו לו קולר על הצוואר. ברגע שהשגחה סרה ממנו, האונס

באחד משיריך - "מי במים" - את מספרת על גילוי עריות בין אם לבתה. הבת הקטנה מבקשת מאמה, שתלטה את ערוותה. אני לא מתייחס לשיר כאל מקרה עובדתי וביוגרפי בהכרח, אבל עצם התיאור בשיר לירי, גורם לי לחשוב שיש כאן ביסוס על חוויה אישית. זה נכון?

"גילוי עריות" על-פי ההלכה או במובן המשפטי מתייחס ליחסי מין בין אח לאחות, אם ובן, אב ובת וכו'. נכון שכאן מדובר בקרבה פיזית גדולה בין אם לבת; חיבוקים ונישוקים שיש בהם גם משהו מיני נועז.

בכל אופן, את משתמשת בביטוי "ממש אשה"! המיוחס לבת הקטנה. הקרבה בין הילדה לאשה מודגשת וברורה?

יהודית מוסל אליעזרוב

ותבוא בעוד לילה

למי מאגר הגשם
הגורפים בשפוע מדרג
במערה נדחת, בתרמקראית
שבירכתיה מקוה טהרה לנדה ולמת
קרירות שלגים במים
שוכבת בתוכם
וזנבות שועלים זהבים אדמדמים
גחים מעצם החזה, לרקות
לשפולי עמוד השדרה
כשמנגד
משתובב איבר זכרות מפאר
זר
בגעש המים, אפלתם
וירידתם לתהום.

ותקם בעוד לילה

אי שם,
בית, שדה, פרם
וטרף.

מצור VI

על פני ימים
בתוך צרית צר ומבצר
(ספק צוללת
ספק מגדל בבלי גופל
בקלפי הטארו)
בו רבים המים
או מתרוקנים
בלחץ הידרולי

מים עד ים
תלויה בריק צרית צר ומבצר
בורחת מאסון

מהעצירים לבני משפחותיהם ולעורכי דינם. העצורים, עצורי המחחרות אצל, לח"י וההגנה היו לפני משפט או הגליה לקניה או אפילו עליה לגרדום. ספרו ההלכתי של אבי, "שאלו ציון" על-שם "ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך", הוא, בעיקרו, ספר שאלות ותשובות הלכתיות, שהתעוררו במחנה לטרון. במבוא מסופר על קורות לטרון מבחינת מבטו של רב-מבקר. הספר קיבל כיסוי רב, אפילו ב"על המשמר" ועד היום נדפסות מהדורות חדשות שלו.

המשפחה המצומצמת שלך עכשיו היא דתית?

בעלי הוא יליד הולנדר, ניצול שואה, פסיקאי במקצועו. היחס שלו לדת מתבטא בעיקר בשמירה על מסגרת. את בני הייתי מגדירה כ"מחפשי דרך", בשלב זה של חייהם, ובתי דתית.

ואת?

אני שומרת מצוות, נשמה רליגיוזית.

והסביבה? החברים?

החברים שלי באים משני המחנות - דתיים וחילונים.

משוררת כמוך היתה יכולה להתקיים בלי קרע גלוי מתוך חברה החרדית? תיאורטית, אילו היית נישאת לבחור ישיבה עם שמחת הדת וכל מה שכרוך בכך, האם הספר היה יכול לצאת?

בוודאי שלא. וזאת הסיבה שבחרתי במשה. חשבת, שאיתו יהיה לי החופש המחשבתי, היצירתי. הכבלים והכפיה בדת הפריעו לי מאוד. לכן בחרתי, במי שנראה לי איש העולם, שלא יכפה עלי דברים, לא רק דתיים אלא גם אחרים.

האם אין כאן כפירה בעיקר?

אם אתה מתייחס לשיר "מוצא המינים", שבו הדוברת בשיר היא נצר ל"בעל התניא" וצדיקים אחרים, הטורפת קלפים ומשחקת בקוביה בקוינו באטלנטיק סיטי, המעלה תיאוריות מדעיות שונות על בריאת העולם: אבולוציה, אנטרופיה, כאוס, כאשר סיומת השיר היא: "אלוהים/ משחק בקוביה", הרי שבוודאי יהיו כאלה שיראו בכך כפירה. אני ניסיתי להביא תמונת מצב מחקרית, אשר כמו במשחקי קוביה, אף תיאוריה אינה מוחלטת, ודאית.

אני לא מדבר על השיר. אני מדבר על המשוררת.

ברמה האינטואיטיבית והמיסטית, אני אדם מאמין. יחד-עם זה, המדע, ובמיוחד הפיזיקה המודרנית, האסטרו-פיזיקה, מאוד מושכים אותי. התיאוריות והפתרונות שהם נותנים במקרים רבים, אינם רציונליים ויש להם

מבחינתי יש בעיה בכך שהגבר הוא מושג תיאורטי. מושג שבא לתת ביטוי לכל הגברים. לדעתי נדרש כאן נמר אחד בשר ודם.

השבתי שנתתי מוחשיות וקונקרטיות לחוויה אישית חלומית המתרחשת בפלנטה מיוחדת, מוזרה, בה אנו מצויים במחנה סגור ושומר נתמנה מטעם השגחה עליונה, המגדל נמר בגן, שיש קולר על צווארו. אחר-כך, בתיאור הריאליסטי של האנס בפזו הלבנה, השועט בשבילי עפר וטיט, אני מסתמכת על אנס מסוים, שאנס חיילות באזור הדרום וכוונה בעיתונות "האנס בפזו הלבנה", שעד היום לא נתפס.

נולדת בירושלים?

כן, דור עשירי בארץ. המוצא הוא ליטאי-לטביה. השם אליעזרוב, שם נעורי, שיש לו צליל בוכרי, הוא שם מוסף, שאומץ על-ידי סבו של אבי, הרב שלמה יהודה לייב קורנובסקי, הרב האשכנזי הראשון של יהודי חברון. הוא נשלח לבוכרה, כדי להקים בה מקוואות, שחיטה כשרה וכו'. מאחר שהיה נתין רוסי, לא יכול היה להיכנס לבוכרה עם שמו. לאביו קראו אליעזר והוא הוסיף לו את הסימות הבוכרית הטיפוסית. אותו סב כיהן כרב הראשי של יהודי בוכרה, במשך ארבע עשרה שנה. יהדות בוכרה ראתה בו איש קדוש ומופת, נכתבו עליו ספרים ופיוטים. הוא היה פעיל מאוד בכל הקשור למצבם של היהודים בכל מקום בעולם.

כנציג של היהדות החרדית?

אז לא היתה קיימת ההתפלגות הזאת. בילדותי סופר על התכתביות עם הרצל, הסולטן התורכי והקיסר האוסטרו-הונגרי, על רקע הקמת מדינת היהודים. מדובר באיש פוליטי, בינלאומי, אשר לפני יותר ממאה שנה הגיע עד להודו. מתוך הערכה לאישיות שלו ומשום שלא שינה שוב את שמו בהזרתי ארצה מבוכרה, אנהנו נושאים את שם המשפחה הזה עד היום.

את חיה במסגרת העדה החרדית?

לא. אבל למדתי בבית יעקב, שזו מסגרת דתית מאוד ואפילו חרדית. כשהתחלתי ללמוד באוניברסיטה, ספרות עברית ופילוסופיה כללית, נאלצתי ללמוד "במחירת".

במה עסקו הורייך?

אבי ז"ל היה עד ליום מותו רבה של שכונת קטמון בירושלים וראש הכולל של ישיבת ההסדר "כרם ביבנה". בתקופת המנדט נתמנה מטעם "הוועד הלאומי" לשמש רבם של עצורי לטרון, כאשר מטרת המינוי היתה לעודד את רוחם של העצורים ובמסווה של לימוד תורה ותפילה, להעביר ידיעות

שני שירים בספר, בעמ' 36, 37, עוסקים כטביעה - בטבועים שהפכו דמונים לאחר מותם. האם הכוונה שלאחר המוות הנשמה הופכת לדמון? התייחסתי לכוח הקול, בת קול, שהופך לדמון.

האם בת קול אינה קשורה באלוהים? בת קול היא מעין נבואה. דבר אלוהים. אבל כאן התייחסתי לבת קול כמוכּן הדמוני. אשה שנפטרה ואף על פי כן, בקולה, היא ממשיכה להשפיע ולהטיל קללה ומורא.

הסבירי.

חלמתי שאני שומעת בטלפון, בהברות צועקות, היסטוריות, חסרות פשר, את קול אמי שנפטרה (הברות מסוג שאמי היתה משמיעה בחייה כשחלמה חלומות זוועה). בחלומי פירשתי אותן כקללה, שכוונה אלי, עקב השמעת קלטת שירים בקולי ברדיו בשבת.

שני השירים מתייחסים לאמך?

לא. השיר השני מתייחס לבלדה סקוטית עתיקה. לאשה באשוורם וול המחזירה את בניה לחיים, ללילה אחד, בהשבעת קולה, ואילו אצל אמי זה להפך.

לשם מה המיסטיפיקציה?

אני תופסת את הרב-ממדיות שבמציאות. לכן, לצד מצב קונקרטי, ריאליסטי או סוריאליסטי, יבוא גם ממד מטאפיזי או מיסטי.

יש שיר שלך - "קרובים, זרים, מוות" העוסק באלים במשפחה - מכים ילדה. האם זה מעיד על כך שמדובר מבחינתך במשהו שהוא קשה אבל נדיר? לפי מה שאנחנו קוראים בעיתונים, אלימות נגד ילדים היא דבר שביום-יום?

תפקידה של "עקרת הבית" למחות על מה שקורה. להקדים רפואה למכה.

השיר אוטוביוגרפי?

כן. בילדותי הכאת ילדים - לא כהתעללות לשמה אלא כדרך חינוך ואמצעי ענישה - היתה נורמטיבית.

מי חונך את הילדים, האם או האב?

קשה לדבר במונחים של חינוך; שיחות, הסברה. היתה מערכת חוקים וכללים דתיים ואחרים, שהיינו צריכים לציית ולנהוג על פיהם. אבי היה עסוק בלימוד תורה ובצורכי ציבור ואמי היתה מתרוצצת כל הימים במוסדות שונים, כדי למצוא פתרונות לכל מיני מסכנים, יתומים וחולים. אחרי מלחמת

השחרור, המודעות למוסדות כמו "עזרה סוציאלית - לשכת רווחה" עדיין לא היתה קיימת וכל הנוזקים הגיעו לרב כדי לבקש עזרה וסעד. הבית המה מנוזקים ופונים בשאלה ובעצה. לפעמים הוא היה נראה כמו בית תמחוי והקדש. כל אחת מהבנות (היינו שבעה ילדים) נטלה חלק בעבודות הבית וגם עזרה בפרנסת הבית. החל מגיל שלוש עשרה עבדתי מדי יום במתן שיעורי עזר במוסד ילדים.

את עובדת הרבה על טיטוטות?

המון. שיר יכול לשכב אצלי עשר שנים בגלל מלה אחת שלא נראית לי. מאות דברים שאני לא בטוחה בחשיבותם, לא יראו אור.

למה?

אני בוררת מאוד את החוויות הראויות למבע - רק אלה הנוגעות לעצם הקיום הנשי, האנושי. אני לא אכתוב שיר על תזוזת הצל מהוילון לסלון והמודעות אליו.

אחד הזרמים הפוסט-מודרניסטיים אומר שערך השיר הוא זמן היכתבו. הזמן בו המשורר כותב את השיר הוא חוויית השירה. אחרי זה, השיר כבר חסר ערך. חוויית הכתיבה היא השיר. מבחינת החוויה זה אולי נכון. החוויה ורגע כתיבתה הם הגרעין, שממנו מנצים אחר-כך הענפים והעלים. אבל אם נתייחס לתיאוריות פוסט-מודרניסטיות, שהן נרחבות וסותרות, הייתי אומרת שמבנים מסוימים של שירי הם פוסט-מודרניסטיים. כמו למשל השיר "מי במים", בו אני מציגה פרספקטיבות שונות וסותרות של המים, המוות והחיים.

יש לך תוכניות לעתיד? יש ספר בדרך? יש חומרי גלם רבים הזקוקים לעיבוד. לשם כך אני זקוקה לפנאי ומרחב נפשי. שירי הראשונים נתפרסמו על ידי יהודה עמיחי ב-1968 ב"עכשיו". מאז הוצאתי בסך הכול שלושה קבצי שירה. הכול, לאט לאט.

תודה רבה.

בלהה נ.

פרסום ראשון

כְּמָה חֵם הָיָה
כְּשֶׁהֲלַכְתָּ בְּשִׁמְלָה קְצָרָה,
חֲשׂוֹפֵת כְּתָפִים,
אוֹחֶזֶת חֹזֶק בְּשׂוּלָיִם.
כְּשֶׁעֲבַרְתָּ בְּאוֹר יָרֵק,
הָרוּת הָרִימָה לְךָ אֶת הַשִּׁמְלָה.
חֲשַׁבְתָּ,
מֵה צִבְעַת הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁלִּבְשַׁת הַבְּקָר.

עוֹד שִׁיר אֶחָד,
יֵשׁ לִי.

שִׁיר לְבֵן, מְלַבְּנִי,
שִׁיר לְכַבּוּדִי.

מִתְכַּסֶּה מִתְגַּלֶּה
עוֹשֶׂה מֵה שְׂרוּצָה,

סֵתֵם,
כִּי זֶה שְׁלִי.

בְּסוּף אוֹלֵי, הַמְסַגֶּרֶת תְּשֻׁלֵם.
תְּקִיף הַכֹּל, בְּרִבּוּעַ מְסוּדָר.
בֶּן-אָדָם יִתְפּוֹס מִשְׁבַּצַּת,
כְּאִבּוֹן פְּסִיפּוֹס,
מְכַרְיָקָה בְּכַתֵּם.
צִבְעַת שְׂאֵפֶשֶׁר לְדָרוֹךְ עֲלָיו,
כְּשֶׁהוֹלְכִים עַל שְׁטִית.